

Verslag van het onderzoek naar de bemanning van de *Rooswijk*, een bijdrage aan project #Rooswijk1740

(eindversie d.d. 1 mei 2018)

Willem-Jan van Grondelle en Els Vermij

Samenvatting

In de nacht van 9 op 10 januari 1740 verging het VOC-schip *Rooswijk* voor de Engelse kust. Alle opvarenden kwamen daarbij om het leven. Ook de gegevens over de bemanning gingen verloren. Alleen de naam van de schipper was bekend. Wie waren er nog meer aan boord? Ons onderzoek in oud-notariële archieven, VOC-archieven en genealogische bronnen heeft geleid tot negentien namen van bemanningsleden met hun ervaring, herkomst en persoonlijke achtergrond.

Het betreft:

<i>naam</i>	<i>rang</i>	<i>herkomst</i>
Daniël Ronzieres	schipper	Amsterdam
Jacobus du Toict	onderkoopman	Leiden
Barend Lont	opperstuurman	Rotterdam
Michiel Sanders	onderstuurman	Amsterdam
Laurens Hansen	derde waak	Kristiansand (N)
Antoni Wijland	derde waak	Amsterdam
Gerrit Hendrik Huffelman	oppermeester	Hamm (D)
Daniël Georg Groothuijsen	onderchirurgijn	Otterndorf (D)
Pieter Mulder	tweede meester	Soest (D)
Cornelis Mazier	schiemann	Amsterdam
Pieter Beekman	kwartiermeester (?)	Flensburg (D)
David Roet	bootsmansmaat	Gotland (S)
Pieter Calmer	matroos	Drammen (N)
Martinus van Geldrop	matroos	Amsterdam
Hendrik Haas	matroos	Bremen (D)
Thomas Huijdekoper	matroos	Ferwerd
Jan Rauw	matroos	Lubeck (D)
Matthijs Castermans	corporaal	Maastricht
Johan Frederik Walter	soldaat	Hannover (D)

Deze lijst van negentien personen toont een mooie verdeling over de verschillende rangen aan boord van een VOC-schip: officieren, onderofficieren, lagere rangen en soldaten. De meeste van hen hadden behoorlijk wat ervaring; dertien van de negentien bemanningsleden hadden eerdere reizen met de VOC gemaakt, variërend van één (Calmer) tot zeven reizen (Lont). De herkomst toont een bekend beeld voor VOC-bemanningen: 53% buitenlanders en 47% uit de Republiek, waarbij ongeveer de helft uit de plaats van uitreding (Kamer Amsterdam). Van twaalf opvarenden weten we de leeftijd; die varieerde van 18 tot 44 jaar. Negen opvarenden waren gehuwd, drie ongehuwd, en van zeven is de burgerlijke staat onbekend.

Een aantal bemanningsleden had flink wat geld bij zich. Ze leenden voor vertrek forse bedragen; de totalen per persoon varieerden van 30 tot ruim 17.000 gulden. Deels werd dit geld geleend om een schuld aan een logementhouder af te betalen of om er voor vertrek goederen mee te kopen voor privéhandel in Indië, deels werd het - waarschijnlijk in de vorm

van ducatonen - meegesmokkeld naar Indië. In Indië konden de opvarenden er dan koerswinst mee behalen en/of er goederen mee kopen voor de terugreis (*gepermitteerde waren*). En voor een deel betrof het ook zgn. bestelgeld. Hopelijk kan de opgraving van de *Rooswijk* hier meer duidelijkheid brengen.

1. Inleiding

Het VOC-schip *Rooswijk* vertrok op 8 januari 1740 van de rede van Texel en verging in de nacht van 9 op 10 januari met man en muis voor de Engelse kust op de Goodwin Sands. In 1996 werd het wrak ontdekt door een amateurduiker. In 2017 is de Rijksdienst voor Cultureel Erfgoed (RCE) in samenwerking met Historic England gestart met een groot maritiem-archeologisch project om de restanten van de *Rooswijk* op te graven en te conserveren: project #Rooswijk1740.

Het project omvat naast uitgebreid archeologisch onderzoek ook historisch onderzoek. Eén van de interessante vragen daarbij is: Wie waren er allemaal aan boord?

Toen wij in april 2017 via de pers hoorden van de plannen om het wrak van de *Rooswijk* te bergen, waren we meteen geïnteresseerd. We wisten dat het scheepssoldijboek van de *Rooswijk* bij de ramp verloren was gegaan. Vermoedelijk waren de namen van de bemanning dus niet bekend. Maar dankzij een akte in het Oud-Notarieel Archief Rotterdam wisten wij dat de opperstuurman van de *Rooswijk* Barend Lont heette.¹ Wij realiseerden ons dat we in oud-notariële archieven – vooral in Amsterdam - nog meer namen van bemanningsleden zouden kunnen vinden. Dat was de aanleiding voor ons onderzoek.

Intussen zochten wij per mail contact met de in de media genoemde organisaties. Dat leidde in juni tot overleg met de Rijksdienst voor Cultureel Erfgoed (RCE). Daarbij bleek dat de RCE aan het Internationaal Instituut voor Sociale Geschiedenis (IISG) opdracht had gegeven voor historisch onderzoek van de *Rooswijk*. Bij daaropvolgend overleg met het IISG bleek ons onderzoek in oud-notariële archieven een goede aanvulling te zijn op het IISG-onderzoek, dat zich in deze fase concentreerde op het VOC-archief. Dit alles heeft geleid tot een goede samenwerking.

In dit verslag beschrijven we eerst kort onze onderzoeksmethode. Daarna geven we per gevonden bemanningslid onze belangrijkste bevindingen over rang, ervaring, herkomst en familiale achtergrond (hoofdstuk 3). Ook geven we onze bevindingen over de hoeveelheid zilver die deze bemanningsleden bij zich hadden (hoofdstuk 4). Deze zilversmokkel is een relevant aspect bij de analyse van de archeologische vondsten.

Daarnaast hebben we bij ons onderzoek ook gekeken naar de gebeurtenissen rond de hele vloot in januari 1740 (hoofdstuk 5) en naar de herkomst van de naam *Rooswijk* (hoofdstuk 6). Deze twee onderwerpen houden niet direct verband met de bemanningsleden, maar kunnen van belang zijn voor de context en voor latere publicaties over de *Rooswijk*.

Tot slot doen wij een aantal suggesties voor verder onderzoek (hoofdstuk 7).

¹ In de afgelopen jaren hebben we uitgebreid onderzoek gedaan naar de handel en wandel van de Rotterdamse koopman Johannes van Grondelle. Dit heeft geresulteerd in het artikel: 'Johannes van Grondelle, een Rotterdamse pruikenmaker en koopman in de achttiende eeuw' (Rotterdams Jaarboekje 2016, pp 144-168). Deze koopman Johannes van Grondelle had intensieve handelsbetrekkingen met VOC-opvarenden. Bij dit onderzoek troffen wij in het Oud-Notarieel Archief Rotterdam een akte aan met de naam van een bemanningslid van de *Rooswijk*. In deze akte d.d. 5 mei 1740 machtigt ene Elisabeth Wijtings, "weduwe en boedelhoudster van Barend Lont, gewesen opperstuurman op het naar Oost-Indië gedestineerde schip *Rooswijk* voor de Kamer Amsterdam uitgevaren" twee personen om in Batavia een kwestie rond een obligatie van haar overleden man te regelen (SA Rotterdam ONA 2794/251-254). Deze Elisabeth Wijtings was de schoonzuster van Johannes van Grondelle. De opperstuurman Barend Lont was dus zijn zwager.

2. Onze aanpak: het ONA als bron voor onderzoek

Onze onderzoeksvraag was/is: Wie waren de bemanningsleden van de *Rooswijk*, wat weten we over hun rang, ervaring, herkomst en achtergrond en hoeveel geld namen ze mee?

Oud-notariële archieven (ONA) bieden goede mogelijkheden om onbekende bemanningsleden op te sporen. Het kwam regelmatig voor dat VOC-opvarenden een testament lieten opmaken voordat zij de gevaarlijke reis naar Azië ondernamen. Ook machtigden zij soms hun vrouw of een bekende om gedurende hun ‘uijtlandigheid’ hun zaken waar te nemen. Daarnaast leenden ze geld of kochten ze goederen met geleend geld, wat in een notariële akte van schuldverklaring (een obligatie) werd vastgelegd.

Kortom, het was de moeite waard om de notariële akten vanaf enkele maanden voor vertrek van een specifiek schip door te nemen om te zien of daar bemanningsleden van dat schip in voorkomen. Wij hebben op deze wijze de oud-notariële archieven van Amsterdam, Rotterdam, Hoorn en Enkhuizen onderzocht. Het ONA van Middelburg is in de Tweede Wereldoorlog verloren gegaan. Het ONA van Delft is momenteel niet te raadplegen; onderzoek daarvan moet nog even wachten. Een uitgebreide toelichting op de aanpak van het onderzoek vindt u in Bijlage 1.

Bij het begin van het onderzoek waren de namen van schipper Daniël Ronzieres en ‘onze’ opperstuurman Barend Lont al bekend. De zoektocht in het ONA heeft twaalf nieuwe namen van bemanningsleden opgeleverd. Daarnaast had men bij het Stadsarchief Amsterdam via het project Alle Amsterdamse Akten (AAA) al de naam van Thomas Huijdekoper gevonden. En in de zgn. Calisregisters vonden we de naam van Pieter Beekman. Tenslotte vonden we nog de naam van Johan Frederik Walter in een transportbrief in het Archief Koopmansboeken en de namen van Pieter Calmer en Jan Rauw in het ONA Amsterdam.² Zo is de lijst van negentien namen tot stand gekomen.

3. Negentien bemanningsleden van de *Rooswijk*

In deze paragraaf geven we per gevonden bemanningslid een korte beschrijving. We hebben deze gegevens ontleend aan akten uit het ONA³, de website VOC-opvarenden⁴, genealogische bronnen, zoals doop-, trouw- en begraafboeken (dtb), de ‘calisregisters’ en de Koopmansboeken in Amsterdam. Elke beschrijving is gebaseerd op een gedetailleerder werkdocument per persoon.

3.1 Daniël Ronzieres, schipper, van Amsterdam

Daniël Ronzieres, de schipper van de *Rooswijk* in 1740, stamt uit een van oorsprong Franse familie. Zijn overgrootvader Jean Ronzieres kwam in de eerste helft van de 17e eeuw naar 's-Hertogenbosch. Rond 1660 komen Daniëls grootvader Daniël en enkele zussen en broers naar Amsterdam. Grootvader Daniël en diens broer David zijn knoopmaker, en ook Simon, Davids zoon en de vader van schipper Daniël, is knoopmaker. In 1705 wordt (schipper) Daniël Ronzieres in Amsterdam geboren als zoon van Simon Ronzieres en Aaltje Hofman. Vanaf 1710 woont het gezin in de Gasthuismolensteeg op de hoek van de Singel, waar vader

² Met dank aan dr. C.J.van Bochove en drs. T. Quist, die ons attendeerden op de bron voor deze drie bemanningsleden.

³ Vooral van Amsterdam, Leiden, Rotterdam en Utrecht.

⁴ <http://www.gahetna.nl/collectie/index/nt00444>.

Simon een groot huis heeft gekocht, een huis met twee uitgangen, waarschijnlijk een voor privé en een voor de knopenmakerij.⁵

Daniël komt dus niet uit een typisch zeevarende familie. Wel varen enkele familieleden ook voor de VOC. Zo vaart Jan Ronsieres, waarschijnlijk zijn oom, van 1725 tot aan zijn dood in 1740 in Azië als oppermeester of chirurgijn,⁶ en ook Daniëls jongere broer Simon maakt als 11-jarige een reis als scheepsjongen.⁷

Daniël maakt zijn eerste reis in dienst van de VOC als hij 23 jaar oud is. Hij is dan kwartiermeester op het schip *Prattenburg*.⁸ Leeftijd en rang doen vermoeden dat hij dan al eerdere reizen heeft gemaakt, maar daarvan is in de VOC-archieven niets te vinden. Na deze reis volgen er nog drie, achtereenvolgens als constabel, onderstuurman en opperstuurman.⁹ De reis met de *Rooswijk* is dus zijn vijfde reis. Tussen deze reizen door trouwt hij in 1734 met Johanna de Jong. Het echtpaar woont op de Reguliersgracht bij de Prinsengracht. Van zijn vierde reis keert Daniël in juni 1739 terug als opperstuurman op het schip *Hillegonda* voor de kamer Hoorn. In de aanloop naar zijn reis als schipper op de *Rooswijk* gaat hij verschillende leningen aan. In de maand december sluit hij obligaties af voor in totaal 17.037 gulden.¹⁰ Op 31 december laat hij met zijn vrouw een mutueel testament opmaken.¹¹ De dag daarop, op 1 januari 1740, overlijdt schoonvader Cornelis de Jong. Johanna's twee ongehuwde zusters komen op 2 januari, samen met twee door Daniël gemachtigde vertegenwoordigers, voor notaris De Wolff verklaren dat zij de erfenis nog even niet accepteren.¹² Daniël is dan kennelijk inmiddels vertrokken. Zijn vrouw Johanna verliest dus binnen één week zowel haar vader als haar man, al hoort zij dit laatste uiteraard pas een tijdje later. Twee jaar later hertrouwt zij.

3.2 Jacobus du Toict, onderkoopman, van Leiden

Jacobus du Toict monstert op het schip *Rooswijk* aan als onderkoopman. Het zal zijn eerste, en ook zijn laatste reis worden.

Jacobus stamt uit een welgestelde familie in Leiden. Zijn (verre) voorouders kwamen in de 16e eeuw uit Rouen (Lille) in Noord-Frankrijk. Jacobus' directe familieleden hebben beroepen als koopman in wijnen (zijn vader David, broer Jean en zwager Christoffle Flamant) en predikant (grootvader Dyonis, oudste broer Dyonis en zwager Petrus Vromans). Jacobus is een zoon uit het tweede huwelijk van zijn vader, David du Toict, met Sara de Roo. Hij wordt op 4 april 1714 in de Pieterskerk in Leiden gedoopt. In de tweede helft van de dertiger jaren vertrekt hij naar Amsterdam. In april 1739 wordt hij 25 jaar en is hij volwassen. Hij eist dan middels een akte het hem toekomende deel van enkele erfenissen uit zijn moeders familie op.¹³ In de daaropvolgende maanden betaalt zijn vader hem die bedragen inderdaad

⁵ Stadsarchief (SA) Amsterdam, Transportakten voor 1811, arch. 5062, inv. nr. 84, fol. 298.

⁶ Nationaal Archief (NA), toegang 1.04.02, inv. nrs. 5843, fol. 36, 5909, fol. 31, 5997, fol. 24, en 6114, fol. 29.

⁷ NA, toegang 1.04.02, inv. nr. 5782, fol. 150.

⁸ NA, toegang 1.04.02, inv. nr. 5908, fol. 26.

⁹ NA, toegang 1.04.02, inv. nrs. 5944, fol. 14, 6024, fol. 5, 6054, fol. 4.

¹⁰ SA Amsterdam, arch. 5075, inv.nr. 10700, akte 178; inv. nr. 7685, akten 529, 535 en 549; inv.nr. 8145, akte 676; inv. nr. 8539 akte 664 en 681; inv. nr. 8540 akte 1.

¹¹ SA Amsterdam, arch. 5075, inv.nr. 1157, akte 209.

¹² SA Amsterdam, arch. 5075, inv.nr. 8950, akte 7.

¹³ Erfgoed Leiden en Omstreken (ELO), archiefnummer 0506; inv. nr. 1759, blad 204 e.v.

uit. Ook laat zijn vader in april een nieuw testament opmaken, waarin o.a. staat dat Jacobus een groot geldbedrag heeft ontvangen.¹⁴

Later dat jaar besluit Jacobus zijn geluk te beproeven in Indië. Hij monstert aan als onderkoopman in dienst van de VOC op het schip *Rooswijk*. Voordat hij vertrekt, machtigt hij bij notaris Hermanus de Wolff in Amsterdam zijn vader, zijn oudste broer Dionysius en zijn zwager Christoffle Flamant om tijdens zijn afwezigheid zijn financiële zaken in Nederland af te handelen.¹⁵ Jacobus is dan koopman voor de ‘Edele Groot Mogende Heeren Staten van Holland en Westvriesland’.

Zijn laatste Kerstdagen brengt Jacobus bij zijn familie in Leiden door. De stemming zal daar op zijn minst gedrukt zijn geweest, misschien door het aanstaande vertrek van Jacobus maar vooral ook omdat drie weken daarvoor Jacobus’ oudere halfbroer Jan, compagnon van zijn vader bij zijn wijnhandel, overleden is. Op Eerste Kerstdag om half negen ’s avonds laat Jacobus een testament opmaken bij notaris Pieter Pla. Ook machtigt hij zijn vader, broer en zwager speciaal om in geval van eventuele erfenissen zijn rechtmatige erfdeel veilig te stellen.¹⁶ Na de kerstdagen vertrekt hij richting Amsterdam en later naar Texel.

Op 25 januari 1740 meldt de Leidse courant het bericht dat de *Rooswijk* met man en muis is vergaan.¹⁷ Dat zijn vader nog lang rekening blijft houden met de mogelijkheid dat Jacobus weer zal opduiken, blijkt uit een nieuw testament, opgemaakt op 26 december 1740, een jaar later.¹⁸ Hij wijst daarin zijn vier kinderen aan als universeel erfgenaam, elk voor een vierde portie, tenzij zijn zoon Jacobus, die met de *Rooswijk* is vertrokken en op 9 januari het leven liet, alsnog tevoorschijn komt. In dat geval moet zijn erfenis worden verdeeld in vijf porties.

3.3 Barend Lont, opperstuurman, van Rotterdam

Over Barend Lont, opperstuurman op de *Rooswijk*, is veel bekend. Hij wordt in 1706 geboren als tweede zoon van een zeevarende vader, Hendrik Lont, die bij de geboorte van Barend overigens niet aanwezig is omdat hij onderweg is naar Oost-Indië. Vader Hendrik maakt ook daarna nog diverse reizen als schipper. Ook Barends oom Jacob Bogaerd, een oudere broer van zijn moeder, is schipper in dienst van de VOC.¹⁹

Barend wordt geboren ‘bij de Franse kerk’. Het gezin verhuist enkele keren. In 1719 koopt vader Hendrik een huis aan de Leuvehaven, bij de Scheepmakershaven, een mooie plek voor een schipper. Uit verschillende notariële aktes blijkt dat het gezin in behoorlijk goede doen is.²⁰

In zijn eerste levensjaren ziet Barend zijn vader nauwelijks, omdat deze de meeste tijd op zee doorbrengt. Als hij tien jaar oud is, monstert Barend aan als scheepsjongen op het schip *Rotterdam* met zijn vader Hendrik Lont als schipper.²¹ Dit is het begin van een lange loopbaan: hooploper (*Noordwaddinxveen*), matroos (*Noordwaddinxveen*), derde waak

¹⁴ ELO, archiefnummer 0506, inv. nr. 1759, blad 240.

¹⁵ SA Amsterdam, arch. 5075, inv. nr. 8949, akte 1074.

¹⁶ ELO, archiefnummer 0506, inv. nr. 1975, akte 148 en 149.

¹⁷ Delpher, Leidse Courant 26-1-1740.

¹⁸ ELO, archiefnummer 0506, inv. nr. 1976, blad 159 e.v.

¹⁹ Jaap R. Bruijn, *Schippers van de VOC in de achttiende eeuw, aan de wal en op zee* (Amsterdam 2008) blz. 74.

²⁰ Zie o.a. SA Rotterdam, ONA 2394/117, 118 d.d. 6 maart 1728 en ONA 2636/393 e.v., d.d. 30 december 1744.

²¹ NA, toegang 1.04.02, inv. nr. 14133, fol. 162.

(*Ridderkerk*), derde waak (*Ketel*), onderstuurman (*Ketel*; terug als schipper met de *Elsbroek*), opperstuurman (*Westerbeek*) en tenslotte opperstuurman op de *Rooswijk*.²² Hij brengt op zijn reis met de *Rooswijk* dus heel wat ervaring mee.

Zoals gebruikelijk bij de VOC probeert ook Barend wat bij te verdienen met privéhandel. Vanaf zijn reis als onderstuurman leent hij geld om naar Indië mee te nemen om er daar koerswinst mee te maken en/of goederen te kopen om na de thuisreis in patria met flinke winst te verkopen. Zo leent hij in 1731 397 zilveren ducats en 1250 guldens.²³ Hij verwachtte kennelijk flink winst te maken.

In zijn persoonlijke leven krijgt Barend met veel tegenslagen te maken. Hij trouwt in 1725 met Adriana van Dijk. Adriana brengt in 1727 een zoontje Hendrik ter wereld; helaas overlijdt zij in het kraambed. Barend is dan op reis. In 1729 hertrouwt Barend met Elisabeth Wijtings. Hun eerste kindje overlijdt kort na de geboorte. Ook zoon Hendrik overlijdt op 5-jarige leeftijd. Ook hierbij is Barend niet aanwezig omdat hij dan op reis is. In 1737 is hij wel thuis als een dochtertje wordt geboren. Het gezin woont dan op de Delftsevaart in Rotterdam. Helaas overlijdt dit dochtertje twee maanden later. Barend blijft hierna een jaar thuis, maar daarna trekt de zee toch weer.

Ook het grote geld lokt: Barend leent flinke bedragen aan geld, in totaal circa 9.800 gulden²⁴, en vertrekt in april 1738 als opperstuurman met het schip *Westerbeek* weer naar Indië.²⁵ Als hij veertien maanden later van deze reis terugkomt, blijft hij een half jaar thuis. Dan monstert hij aan als opperstuurman op de *Rooswijk*. Ook voor deze reis leent hij weer enkele grote sommen geld, in totaal 8.123 gulden.²⁶ De handel trekt kennelijk, mogelijk ook onder invloed van zijn ondernemende broer Cornelis, koopman in wijnen, en zwager Johannes van Grondelle, eveneens koopman, beide in Rotterdam, met wie hij ook zaken doet.

Als Barend in 1740 op 33-jarige leeftijd op de *Rooswijk* overlijdt, hebben hij en Elisabeth uiteindelijk geen nakomelingen. Zijn vrouw Elisabeth leeft nog achttien jaar. Zij woont tot haar overlijden in bij haar zus Maria Wijtings en zwager Johannes van Grondelle op de Vissersdijk in Rotterdam.

3.4 Michiel Sanders, onderstuurman, van Amsterdam

Michiel Sanders wordt in Amsterdam geboren in 1715 als oudste kind van Michiel Sanders en Caatje Hulkers, meestal Caatje Sanders genoemd. Vader Michiel is dan zeilmaker, 31 jaar oud en is op het moment van de geboorte van zijn oudste kind net naar Indië vertrokken als opperzeilmaker voor de VOC.²⁷ Michiels vader Michiel overlijdt in 1726.

²² NA, toegang 1.04.02, inv. nrs. 14139, fol. 141, 14148, fol. 94, 14160, fol. 10, 14166, fol. 5, 14171, fol. 4 en 6067, fol. 4.

²³ Utrechts Archief (UA), toegangsnummer 34-4, inv. nr. U123a008, aktenummer 135, resp. 136, d.d. 19 oktober 1731.

²⁴ SA Rotterdam, ONA 2584/274-278, ONA 2584/278-279, ONA 2584/304; SA Amsterdam, arch. 5075, inv. nr. 10699, akten 185, 186, 187 en 188.

²⁵ NA, toegang 1.04.02, inv. nr. 6067, fol. 4.

²⁶ SA Rotterdam, ONA 2487/899, ONA 2794/52, ONA 1719/329 en ONA 1719/333; SA Amsterdam, arch. 5075, inv. nr. 8539 akte 687; inv. nr. 8540 akten 3 en 5.

²⁷ NA, toegang 1.04.02, inv. nr. 5670, fol. 24.

Een jaar later maakt Michiel jr. zijn eerste reis als scheepsjongen met het schip *Elisabeth*.²⁸ Hij is dan bijna 12 jaar oud. Na deze eerste reis, die ruim vier jaar duurt, maakt hij nog drie kortere reizen, achtereenvolgens als matroos, derde waak en onderstuurman.²⁹ Vanaf 1736 vermaakt hij steeds drie maanden gage per jaar aan zijn moeder Caatje.

Voor de reis met de *Rooswijk* wordt hij weer aangenomen als onderstuurman. Drie weken voor zijn vertrek sluit hij twee leningen af, in totaal ruim duizend gulden, ongetwijfeld met de bedoeling om daar in Batavia een extraatje mee te verdienen.³⁰

3.5 Laurens Hansen, derde waak, van Kristiansand (N)

Derde waak Laurens Hansen is afkomstig uit Noorwegen. Zijn wieg stond in Kristiansand, waar hij omstreeks 1696 werd geboren.³¹ Zijn eerste reis voor de VOC maakt hij in 1725 als bosschieter op het schip *Heesburg*.³² Een bosschieter was een ervaren matroos, die belast was met het afschieten van de kanonnen. Kennelijk heeft hij dan al ervaring en heeft hij voor die tijd al voor andere werkgevers gevaren. Hij vertrekt met een schuld van 100 gulden, een bedrag dat bij thuiskomst netjes aan een vertegenwoordiger van geldgever Andries Matthijsz wordt terugbetaald.

Nadat hij in 1727 op hetzelfde schip is teruggekeerd, houdt hij het bij de VOC tot 1736 even voor gezien. Hij werkt negen jaar aan de wal of hij vaart voor een andere werkgever dan de VOC. In 1736 vertrekt hij met het schip *Castricum*, opnieuw als bosschieter, in dienst van de VOC naar Batavia.³³ Uit het scheepssoldijboek is niet op te maken wanneer of met welk schip Laurens terugkeert, maar zijn reis moet voorspoedig zijn geweest, want in oktober van het jaar daarop vertrekt hij al weer voor de derde keer in dienst van de VOC, dit keer met het schip *Kasteel van Tilburg*.³⁴ Hij vaart dan als schiemanmaat.

Al in de eerste paar maanden van deze reis overlijden enkele opvarenden. Hun uitrusting wordt zoals te doen gebruikelijk verloot en verkocht aan de andere opvarenden. Van de opbrengst van deze verkopen wordt in het scheepssoldijboek een lijst opgemaakt, zogenaamd 'gemeind goed'. Zo weten we dat Laurens o.a. in november voor 15 gulden en 10 stuivers een kelder brandewijn koopt, en in december o.a. 24 dozijn messen, waarvoor hij 27 gulden betaalt.³⁵ Op 22 juni 1739 keert hij terug in patria, waar hij op 9 september 221 gulden krijgt uitgekeerd, het saldo van gage, 'gemeind goed' en vooraf 'op de hand' uitbetaalde gage.

Nog geen drie weken na thuiskomst, op 9 juli 1739, trouwt Laurens met Geertruij Jacobs. Hij is dan 43 jaar oud en woont in de Lindestraat. Geertuij is negen jaar jonger, is afkomstig uit Husum en woont net als Laurens in de Lindestraat. Mogelijk is zij zijn buurmeisje. Of ze elkaar al kenden van voor Laurens laatste reis, weten we natuurlijk niet, maar het lijkt wel waarschijnlijk. Opvallend is dat hij tegelijk trouwt met Pieter Beekman, die net als hij zijn

²⁸ NA, toegang 1.04.02, inv. nr. 5871, fol. 160.

²⁹ NA, toegang 1.04.02, inv. nrs. 5987, fol. 110, 6023, fol. 9, 6062, fol. 6.

³⁰ SA Amsterdam, arch. 5075, inv. 7685, akte 541 en 542.

³¹ Notaris Van den Brink schrijft in de akte d.d. 29-12-1739 (voetnoot 33) dat Hansen afkomstig zou zijn uit het veel noordelijker gelegen Kristiansund, maar de scheepssoldijboeken vermelden duidelijk Kristiansand. Ook het ondertrouwregister van Amsterdam vermeldt Christiaansand als geboorteplaats.

³² NA, toegang 1.04.02, inv. nr.5843, fol. 81.

³³ NA, toegang 1.04.02, inv. nr.6025, fol. 84.

³⁴ NA, toegang 1.04.02, inv. nr.6054, fol. 12.

³⁵ Uit het scheepssoldijboek blijkt dat de overleden derde waak Laurens de Rooij 192 dozijn messen bij zich had.

vorige uitreis maakte met het schip *Kasteel van Tilburg*. Een collega dus. Deze Pieter Beekman vertrekt op 8 januari 1740 samen met Laurens met de *Rooswijk*.

Voor Laurens' volgende – en tevens laatste - reis monstert hij aan als derde waak op het schip *Rooswijk*, dat begin 1740 zal vertrekken van Texel. In de weken voorafgaand aan zijn vertrek leent hij 1330 gulden van Jan van Oosterwijk en 195 gulden Pieter Joan Bangeman.³⁶ Dit laatste bedrag moet hij bij aankomst in Batavia met rente terugbetalen aan Barend Dingemans Boom, schepen aldaar. Op 1 januari leent hij nog eens 753 gulden van ene juffrouw Lobregetta Schut, weduwe van de wijnkoopman Willem Versluijs.³⁷ Dit bedrag moet hij na aankomst in Batavia terugbetalen aan Michiel Sanders, onderstuurman op hetzelfde schip. Beiden komen om bij de schipbreuk op 9 januari 1740.

Drie maanden na Laurens' overlijden krijgt zijn vrouw Geertruij een dochttertje, dat zij Geertruij noemt. Geertruij wordt op 20 april 1740 in de Evangelisch-Lutherse kerk gedoopt. Dit dochttertje overlijdt ruim drie maanden later. Moeder Geertruij blijft alleen achter.

3.6 Antoni Wijland, derde waak, van Amsterdam

Antoni Wijland wordt in 1713 geboren als zoon van Poulus Anthonisse en Annetje Barends. Zijn ouders zijn afkomstig uit Noorwegen (resp. Bergen en Stavanger); zij trouwen in 1711 in Amsterdam. Antoni is hun eerste kind. Hij wordt gedoopt op 18 juni 1713 in de Evangelisch-Lutherse kerk. Eén jonger broertje overlijdt al heel jong, zodat Antoni zijn ouders' enige kind blijft.

De familienaam Wijland komt pas voor het eerst voor in 1737 in het zgn. Communicantenregister van de Evangelisch-Lutherse kerk, als Antoni tot lidmaat wordt aangenomen – hij staat dan vermeld als Anthoni Paulusse Wijlandt³⁸. Ook bij zijn huwelijk twee maanden later wordt hij Anthonij Weijland genoemd. In de VOC-registers van voor die datum staat Antoni vermeld – en tekent hij - als Antoni Pauluse of Paulusz.

Zijn eerste reis voor de VOC maakt Antoni als matroos in 1732 met het schip *Gaasperdam*.³⁹ Bij vertrek is hij 18 jaar oud en kennelijk nogal reislustig, want hij blijft op die eerste reis vijf jaar weg. Na aankomst in Batavia maakt hij verscheidene reizen van en naar Bengalen, voordat hij in 1737 terugkeert naar Nederland.

Een maand nadat hij van deze reis is gerepatrieerd, doet hij belijdenis in de Evangelisch-Lutherse kerk, en nog weer twee maanden later trouwt hij met Sara Maria de Bruijn. Twee maanden na zijn huwelijk, op 1 januari 1738, vertrekt Antoni voor zijn tweede reis, met het schip *Vreeland*.⁴⁰ Hij wordt aangenomen als derde waak, oftewel derde stuurman. Een flinke promotie dus. Hij verdient dan ook aanmerkelijk meer dan op zijn vorige reis. Dit keer blijft hij maar anderhalf jaar weg; in juni 1739 is hij weer terug in het land. Samen met Sara Maria is hij een maand na zijn thuiskomst getuige bij de doop van een zoontje Antoni van zijn vrouws zus Rebecca (vernoemd naar haar vader?).

³⁶ SA Amsterdam, arch. 5075, omv. nr. 8539 akte 723; inv. nr. 10321, akte 1196.

³⁷ SA Amsterdam, arch. 5075, inv. nr. 7145, akte 1.

³⁸ SA Amsterdam, arch 213, inv. nr. 580.

³⁹ NA, toegang 1.04.02, inv. nr. 5954, fol. 109.

⁴⁰ NA, toegang 1.04.02, inv. nr. 6068, fol. 8.

Antoni blijft een half jaar thuis, dan monstert hij weer aan, weer als derde waak, voor zijn volgende – en laatste – reis met de *Rooswijk*. Voordat hij vertrekt, sluit hij een lening af van 1350 gulden, die hij moet terugbetalen over 24 maanden of zoveel eerder als hij terugkeert.⁴¹

Ruim vier maanden na de ramp met de *Rooswijk* wordt Antoni's dochtertje geboren. Zij wordt vernoemd naar haar overleden vader: Antonia. Antonia wordt op 5 mei 1740 gedoopt in de Evangelisch-Lutherse kerk. Sara Maria's ouders zijn daarbij getuigen. Antonia trouwt in 1761, waarbij haar moeder haar 'assisteert'. Antonia woont dan (met haar moeder?) op Cattenburg. Sara Maria zelf hertrouwt niet. Zij overlijdt in 1784 in het Bedelingenhuis.

3.7 Gerrit Hendrik Huffelman, oppermeester, van Hamm (D)

Gerrit Hendrik Huffelman is volgens de scheepssoldijboeken van eerdere reizen afkomstig uit den Ham, ook geschreven als d'Ham. Mogelijk gaat het om de stad Hamm in Noordrijn-Westfalen.⁴²

Huffelman heeft binnen de VOC een lange loopbaan in de medische zorg. Hij begint in 1726 als derde meester op het schip *Karssenhof*.⁴³ Een derde meester was een van de assistenten van de chirurgijn. Voor de chirurgijns waren er drie rangen: derde meester, ondermeester en oppermeester of opperchirurgijn. Chirurgijns moesten bij de VOC – net als schippers en stuurlieden - een examen afleggen om te worden aangenomen.

Huffelman reist vijf jaar rond in Azië en komt pas terug in 1731. Daarna maakt hij twee reizen als ondermeester (op de *Beekvliet*, resp. *Purmerlust*) en daarna twee reizen als oppermeester (met de *Noordwolfsbergen* resp. de *Vreeland*).⁴⁴ Ook op zijn laatste reis – met de *Rooswijk* – is hij oppermeester.

Vlak voor vertrek met de *Rooswijk* leent hij 1300 gld – ongeveer drie maal zijn jaarinkomen - van Jacob Willink Meures in Amsterdam.⁴⁵ Jacob Willink Meures was een koopman in Amsterdam, die eerder als onderkoopman in dienst van de VOC naar Indië was geweest en in 1733 weer was teruggekeerd in Amsterdam. Meures komen we vaker tegen als geldschieder voor VOC-opvarenden. Meures leent voor dezelfde reis met de *Rooswijk* ook eenzelfde bedrag uit aan twee andere opvarenden: aan schipper Ronzieres en schieman Cornelis Mazier. Ook zij moeten dat geld over twee jaar met rente aan hem terugbetalen. Dat is deze keer duidelijk niet gelukt. Of Meures via hun erfgenamen nog iets van de uitgeleende 3900 gulden terug heeft kunnen krijgen, is onbekend.

⁴¹ SA Amsterdam, arch. 5075, inv. nr. 8539, akte 748.

⁴² In de VOC-boeken worden ook andere steden/dorpen Hamm genoemd: Den Ham in 't Brandeburgse, Den Ham in 't Keulsland, Ham in 't Graefschap Mark; Ham bij Disseldorp; Ham in Pruizen; en den Ham boven Weesel.

⁴³ NA, toegang 1.04.02, inv. nr. 5864, fol. 33.

⁴⁴ NA, toegang 1.04.02, inv. nr. 5951, fol. 30, 5992, fol. 30, 6014, fol. 29 en 6047, fol. 24.

⁴⁵ SA Amsterdam, arch. 5075, inv. nr. 10700, akte 203.

3.8 Daniël Georg Groothuijsen, onderchirurgijn, van Otterndorf (D)

Daniël Georg Groothuijsen, onderchirurgijn op de *Rooswijk*, is afkomstig uit Otterndorf in Nedersaksen in Duitsland. Otterndorf ligt bij de monding van de Elbe, vlak bij Cuxhaven. De reis met de *Rooswijk* is Groothuijsens eerste VOC-reis. Daarvoor heeft hij o.a. in 1738/39 als tweede meester gevaren op het vrachtschip de *Afrikaan*, onder schipper Pieter Keetman. De *Afrikaan* voer voor rekening van een aantal Amsterdamse kooplieden van en naar de Middellandse Zee, de zgn. Straatvaart.

In november 1739 laat Groothuijsen samen met oppermeester Godfried Johan Wechtel een akte opmaken bij de Amsterdamse notaris Benjamin Phaff.⁴⁶ Zij beschrijven een incident met de schipper Keetman terwijl het schip de *Afrikaan* in Napels lag. Een geschil tussen de schipper en enige officieren en matrozen werd in januari 1739 voor de rechter in Napels gebracht. De rechter stelde de officieren in het gelijk, maar de schipper accepteerde de uitspraak niet. De schipper weigerde de ‘opstandelingen’ terug op het schip te laten komen en gaf opdracht aan de manschappen hen desnoods met geweld tegen te houden.

Na deze ervaring monstert hij aan bij de VOC. Groothuijsen leent voor vertrek met de *Rooswijk* een bedrag van 240 guldens wegens ‘tot zijn uijtrustingh genooten ende ontfangen penningen’ van Herman Berens en zoon, een bedrag dat hij – met rente - moet terugbetalen bij aankomst in Batavia, aan de heer Barend Dingemans Boom, lid in het Eerwaarde college van Heeren Schepenen op Batavia.⁴⁷

Over de familie- of gezinsomstandigheden van Daniël hebben we niets kunnen vinden.

3.9 Pieter Mulder, tweede meester, van Soest (D)

Pieter Mulder is volgens de scheepssoldijboeken van de reizen die hij voor de fatale reis met de *Rooswijk* maakte afkomstig uit ‘Soest’. Dit is waarschijnlijk de oude Hanzestad Soest in Westfalen, Duitsland, waar veel VOC-opvarenden vandaan kwamen. Navraag bij de archivaris in deze stad heeft echter tot nu toe helaas niets opgeleverd: een Pieter Mulder (of Muller) komt in de doop- en trouwregisters daar niet voor.

De eerste reis die Pieter voor de VOC maakt, is in 1734 met het schip *Gaasperdam*.⁴⁸ Hij vaart dan als derde meester, een medische functie die inhoudt dat hij de helper is van de opperchirurgijn. Deze eerste reis duurt drieënhalf jaar, in 1737 keert hij terug. Hij blijft dan een half jaar aan de wal. Of hij in die tijd zijn familie in Soest bezoekt, weten we niet. Wel weten we dat hij zich niet aanmeldt bij de Evangelisch-Lutherse kerk in Amsterdam, en hier ook niet trouwt.

Op 1 januari 1738 vertrekt hij opnieuw als derde meester, dit keer op het schip *Vreeland*.⁴⁹ Hij blijft dit keer slechts anderhalf een jaar weg, in juni 1739 keert hij terug in het land. Bij de ontvangst van zijn verdiende gage tekent hij twee maal als Pieter Muller.

⁴⁶ SA Amsterdam, arch 5075. inv. nr. 10215, akte 640.

⁴⁷ SA Amsterdam, arch 5075. inv. nr. 8145, akte 680.

⁴⁸ NA, toegang 1.04.02, inv. nr. 5989, fol. 35.

⁴⁹ NA, toegang 1.04.02, inv. nr. 6068, fol. 11.

In het najaar van ditzelfde jaar monstert hij tenslotte weer aan, nu op de *Rooswijk*. Hij wordt aangenomen in de functie van tweede meester, een rang hoger dus. Zijn maandgage voor deze reis zal dan ook aanmerkelijk hoger zijn dan die op de beide vorige reizen, nl. 22 in plaats van 14 gulden. Voor deze reis sluit hij een forse lening af van 1560 gulden, een bedrag dat hij moet terugbetalen over 24 maanden, of zoveel eerder als hij terugkomt in het vaderland.⁵⁰

3.10 Cornelis Mazier, schieman, van Amsterdam

Cornelis Mazier (ook geschreven als Masier en Massier) wordt in 1706 in Amsterdam geboren. Zijn vader, ook een Cornelis Mazier, is in 1691 koopman en trouwt dan met Sibilla Buijters. Cornelis junior is de jongste van acht kinderen. Zijn oudere broer Robbert reist in 1715 als matroos in dienst van de VOC naar Azië.⁵¹ Daar blijft hij tot hij in 1733 op een reis naar Batavia overlijdt.

De eerste reis die Cornelis maakt is in 1722. Hij is dan 16 jaar en vaart als hooploper (helper van de matrozen) op het schip *Stad Leiden* naar Indië.⁵² Na deze reis maakt hij nog twee reizen, achtereenvolgens als matroos en als bosschieter.⁵³ Nadat hij van zijn derde reis is teruggekeerd, trouwt hij in 1727 met Machteltje Mulder. Hij woont op dat moment in het Noordsebos, een wijk ten zuidoosten van het Centrum van Amsterdam. Na zijn huwelijk blijft hij tien jaar aan de wal. In die tijd krijgt hij vier kinderen. Hoe en waar hij in die periode het geld voor zijn groeiende gezin verdient, is niet bekend.

Een jaar na de geboorte van zijn vierde kind, Elizabeth, gaat hij weer varen. In april 1738 vertrekt hij als schieman op het schip *Huis te Spijk*; zestien maanden later keert hij terug op het schip *Kasteel van Woerden*.⁵⁴ Opmerkelijk is dat hij voor deze reis geen geld vermaakt aan zijn vrouw. Waar zij in deze periode van rondkomt, is niet bekend.

Enkele maanden na thuiskomst monstert hij al weer aan als schieman op de *Rooswijk*. In de paar maanden dat hij aan de wal verblijft, leent hij twee keer geld, in totaal 4000 gulden, een enorm bedrag gezien zijn gage van 20 gulden per maand.⁵⁵ Als hij in januari 1740 vertrekt – en omkomt – blijft zijn vrouw achter met vier kleine kinderen en bovendien zwanger van haar vijfde kind. Zoontje Jan wordt op 29 juni 1740, zes maanden na zijn vaders vertrek en overlijden, gedoopt. Opmerkelijk is dat in het doopregister van de Zuiderkerk bij deze doop niet vermeld staat dat de vader is overleden.

Machteltje hertrouwt vier jaar later met Dirk Lesman. Al haar vijf kinderen worden volwassen, trouwen en krijgen zelf ook kinderen. Oudste zoon Cornelis wordt meester zeilmaker en bereikt de respectabele leeftijd van 86 jaar. Drie kleinzoons, zoons van tweede zoon Hermanus, gaan varen voor de VOC. Twee van hen varen als zeilmaker. Zij overlijden allebei al heel snel na hun eerste reis in Azië.⁵⁶ Ook van de andere kleinkinderen van Cornelis en Machteltje zijn geen nakomelingen bekend.

⁵⁰ SA Amsterdam, arch 5075, inv. nr. 8540, akte 4.

⁵¹ NA, toegang 1.04.02, inv. nr. 5671, fol. 117.

⁵² NA, toegang 1.04.02, inv. nr. 5788, fol. 166.

⁵³ NA, toegang 1.04.02, inv. nr. 5840, fol. 121 en 5893 fol. 77.

⁵⁴ NA, toegang 1.04.02, inv. nr. 6060, fol. 11.

⁵⁵ SA Amsterdam, arch. 5075. inv.nr. 9535, akte 160; inv. nr. 10700, akte 182.

⁵⁶ NA, toegang 1.04.02, inv. nrs. 6624, fol. 26 (Cornelis), 6625, fol. 23 (Pieter) en 6719, fol. 34 (Abraham).

3.11 Pieter Beekman, vermoedelijk kwartiermeester of bootsman, van Flensburg (D)

Pieter Beekman wordt geboren omstreeks 1713 in Flensburg geboren. Zijn eerste reis voor de VOC maakt hij in 1733 als matroos op het schip *Van Alsum*.⁵⁷ Hij keert van deze reis niet meteen terug, maar hij blijft enkele jaren in Azië varen. In juni 1737 keert hij terug in Nederland.

Vier maanden later vertrekt hij opnieuw, nu als kwartiermeester met het schip *Kasteel van Tilburg*.⁵⁸ Dit keer blijft hij maar anderhalf jaar weg. Op de heenreis koopt hij verschillende spullen uit boedels van overleden opvarenden, o.a. een zilveren horloge met ketting voor 22 gulden. Op deze reis vaart ook Laurens Hansz, met wie hij in 1739 op de Rooswijk zal aanmonsteren.

Enkele weken na zijn thuiskomst van deze reis trouwt hij, op 9 juli 1739, met Hendrina Jacobs. Hij is dan 26 jaar oud, Hendrina is 20. Tegelijk met hem trouwt dan ook 'collega' Laurens Hansen. Kennelijk hebben beiden inmiddels een goede band opgebouwd.

Aan het eind van hetzelfde jaar monstert Pieter aan voor een reis naar Oost-Indië met de *Rooswijk*. Het is niet bekend in welke functie hij aanmonstert, maar gezien zijn eerdere loopbaan zal dat kwartiermeester of bootsman zijn geweest. Op 8 januari 1740 vertrekt hij voor zijn laatste reis, die de volgende dag zal eindigen op de Goodwin Sands. Vier maanden later wordt zijn dochttertje geboren. Zij wordt vernoemd naar haar vader: Pietertje.

Dat Pieter Beekman op deze reis is omgekomen, blijkt uit het zgn. Calis Register van de Weeskamer in Amsterdam, waar Hendrina op 6 oktober 1742 komt verklaren dat haar man is overleden op de *Rooswijk*, dat zij van hem een dochttertje heeft, maar dat hij geen middelen heeft nagelaten.⁵⁹ Zij komt deze verklaring afleggen omdat zij opnieuw gaat trouwen, en wel met Benjamin Carroll. Ook uit dit huwelijk wordt een dochttertje geboren en in de Evangelisch-Lutherse kerk gedoopt.

Pieters dochter Pietertje trouwt in 1762 op 22-jarige leeftijd. Zij krijgt drie kinderen. Hendrina Jacobs is aanwezig bij haar huwelijk, en zij is ook getuige bij de doop van alle drie Pietertjes kinderen, het laatste in 1769. Hendrina overlijdt vermoedelijk december 1786. Zij woont dan op de Gouwenaarsteeg. Huwelijken van de kleinkinderen van Pietertje hebben we niet kunnen vinden.

3.12 David Roet, bootsmansmaat, van Gotland (Zweden)

David Roet is afkomstig uit Gotland, een Zweeds eiland in de Oostzee.⁶⁰ Hij wordt geboren in het plaatsje Rute, in het noordoosten van dit eiland. In het scheepssoldijboek van zijn eerste reis voor de VOC tekent hij voor de ontvangst van zijn verdiende gage als Roeht. Bij zijn huwelijk in 1739 geeft hij als zijn naam op David Nicolaas Roet, en tekent hij als David N Roeht. Alles bij elkaar lijkt het aannemelijk om te veronderstellen dat hij een telg is uit de familie Ruth, die vanaf omstreeks 1700 in het dorpje Rute woonde. Zij bezaten daar een flinke boerderij met de naam Bräntings gård. David is waarschijnlijk een zoon van Nils, of Niklas,

⁵⁷ NA, toegang 1.04.02, inv. nr. 5981, fol. 84.

⁵⁸ NA, toegang 1.04.02, inv. nr. 6054, fol. 23.

⁵⁹ SA Amsterdam, toegang 5004, inv. nr. 112, folie 194.

⁶⁰ In de boeken van de VOC staat hij vermeld als David Roed en Root, zelf schrijft hij zijn naam de eerste keer als Rauht, later als Roet.

Ruth, die in 1710 als eigenaar van deze boerderij geregistreerd staat. Naar meer zekerheid hierover wordt nog onderzoek gedaan, onder andere door de huidige bewoners van deze boerderij.⁶¹

Zijn eerste reis in dienst van de VOC maakt David Roet in 1735 als bosschietter met het schip *Hillegonda*.⁶² Gezien deze rang heeft hij al enige jaren gevaren voordat hij aanmonstert op een VOC-schip. Als bosschietter verdient hij 10 gulden per maand. Deze eerste reis duurt in totaal anderhalf jaar, in september 1737 keert hij terug op het schip *Huis te Spijk*. Enkele maanden later monstert hij opnieuw aan, weer als bosschietter, nu op het schip *Hilversbeek*, dat in februari 1738 naar Batavia vertrekt.⁶³ Ook dit keer is hij anderhalf jaar onderweg, in juli 1739 keert hij terug met het schip *Westerbeek*. Hij tekent voor ontvangst van zijn verdiende gage als David Roet.

Drie maanden na zijn thuiskomst, op 27 oktober 1739, trouwt David met Willemijntje Kats, ook wel Kas genoemd. David is dan dertig jaar oud en woont in de Boomstraat. Willemijntje is volgens de inschrijving weduwe van Hans Lenk (waarschijnlijk is hier sprake van een verbastering van de naam Johannes Slink, met wie Willemijntje in 1733 trouwde) en woont op de Botermarkt. Willemijntje is al eerder getrouwd geweest met Jan Kraak, met wie zij in 1723 op 35-jarige leeftijd trouwde. Zij is dus 1739, als zij met David trouwt, 50 jaar oud, twintig jaar ouder dan David en te oud om kinderen te krijgen. David heeft dus geen nakomelingen.

Kort na zijn huwelijk monstert David aan als bootsmansmaat voor een reis met het schip *Rooswijk*. Een week voor vertrek van de rede van Texel leent hij 171 gulden, een flink bedrag, dat voor een bootsmansmaat ruim 12 maanden gage vertegenwoordigt. Dit geld moet hij bij terugkomst met rente terugbetalen.⁶⁴ Of deze schuld verhaald wordt op zijn weduwe vertelt het verhaal niet. Ook hoe het Willemijntje verder vergaat, hebben we niet kunnen achterhalen.

3.13 Pieter Calmer, matroos, van Drammen

Pieter Calmer vertrekt in 1740 met de *Rooswijk* als matroos. Hij heeft dan al een lange reis van zes jaar als matroos voor de VOC achter de rug.

Pieter Calmer is afkomstig uit Drammen, bij Oslo. Zijn naam wordt ook geschreven als Kalmer en Kalman, maar hij tekent zelf als Pieter Calmer. Voor zijn eerste reis in 1733 met het schip *Delfland* vermaakt hij via een ‘maandceel’ drie maanden gage aan zijn vader, Hans Pieters Calmer.⁶⁵ Deze maandceel wordt overigens later ‘ingetrokken’, waarom dit gebeurt wordt niet vermeld. Anders dan de meeste matrozen, heeft Pieter onderwijs genoten, wat blijkt uit een - voor een matroos - heel nette handtekening. Op deze eerste reis maakt hij van alles mee. Hij maakt binnen Azië reizen op ten minste zes verschillende schepen. In mei 1737 lijdt hij bij Kaap de Goede Hoop schipbreuk met het schip de *Westerwijk*. Hij wordt gered en blijft dan drie maanden op de Kaap. Terug in Batavia wordt hij drie maanden opgenomen in het hospitaal in Batavia, waar hij drie maanden wordt verpleegd. Tenslotte vaart hij dan nog

⁶¹ E-mails van Kjell Swebilius, Landsarkivet, Visby, Gotland: “we know through preserved estate inventories that there was a family lineage living for generations at the farm Bräntings in Rute parish, whose surname was Ruth. Some members of this family were in the business of shipping and seamanship”; en van Kjell Bergström, genealoog/amateur-historicus op Gotland en ver familielid van de eigenaren van Bräntings gård.

⁶² NA, toegang 1.04.02, inv.nr 6012, fol 77.

⁶³ NA, toegang 1.04.02, inv. nr. 6061, fol. 108.

⁶⁴ SA Amsterdam, arch. 5075, inv. nr. 9730, akte 946.

⁶⁵ NA, toegang 1.04.02, inv. nr. 5978, fol. 83.

ruim vijftien maanden op de *Hogersmilde* in Azië voordat hij in augustus 1739 weer voet aan wal zet in Amsterdam.

In Amsterdam verblijft hij bij een slaapbaas, Jan Benning. Hij blijft daar niet lang, in november of december monstert hij opnieuw aan, dit keer op de *Rooswijk*, en weer als matroos. Voordat hij aan boord gaat, gaat hij langs bij notaris Cornelis van Loon om zijn schuld aan deze slaapbaas vast te leggen.⁶⁶ Hij moet Jan Benning binnen twee jaar 68 gulden terugbetalen, geld dat die hem heeft voorgesloten in de vorm van kost, drank, huisvesting en voorgesloten geld voor zijn uitrusting.

3.14 Martinus van Geldrop, matroos, van Amsterdam

Martinus van Geldrop (ook geschreven als Geldorp en Gelderop) wordt rond 1700 in Amsterdam geboren. Waarschijnlijk is Martinus een van tenminste dertien kinderen van Harmen van Geldrop en Anna Bierings. Dit echtpaar komt rond 1691 vanuit 's Hertogenbosch naar Amsterdam. Daar worden meer kinderen van hen geboren. Veel opleiding krijgen de kinderen niet. Martinus kan niet schrijven.

In 1724 vertrekt hij voor het eerst in dienst van de VOC naar Indië, als matroos op het schip *Berkenrode*, voor een gage van 8 gulden per maand.⁶⁷ Hij vertrekt met een schuldbrief van 150 gulden aan (zijn zwager) Hendrik Driesz. Hij blijft zes jaar in de Oost, waar hij enkele jaren werkt op het eiland Banda. Ieder jaar wordt in Amsterdam een deel van zijn schuld afbetaald. In 1731 keert hij terug met het schip *Slot ter Hooge*, voor de kamer Zeeland.

Een half jaar later vertrekt hij weer, nu als bosschieter, op het schip *Adrichem*, weer met een schuldbrief van 150 gulden, nu aan ene J. Pietersz.⁶⁸ Dit keer komt hij al snel weer terug; in juli 1734 keert hij terug met het schip *Spiering*. Daarna blijft hij een jaar of vijf aan de wal. In deze periode trouwt hij - naar eigen zeggen 35 jaar oud - met Johanna Scherping. Hij woont dan 'op de Amstel'. Het echtpaar krijgt geen kinderen.

In het najaar van 1739 monstert hij aan als matroos, op het schip *Rooswijk*. Een week voor zijn vertrek, op 30 december, maakt hij samen met zijn vrouw een testament op de langstlevende op.⁶⁹ Martinus en Johanna wonen op dat moment in de Pieter Jacobszstraat. Enkele dagen later vertrekt Martinus.

3.15 Hendrik Haas, matroos, van Bremen (D)

Ook over de matroos Hendrik Haas is weinig bekend. Hij is afkomstig uit Bremen. Zijn reis met de *Rooswijk* lijkt zijn eerste reis met de VOC te zijn geweest. Kort voor vertrek tekent hij een schuldbekentenis voor 30 guldens aan Mijndert Cornelisz. wegens 'verschote penningen', oftewel geleend of voorgesloten geld.⁷⁰ Vermoedelijk was deze Mijndert de eigenaar van het logeeraadres waar Hendrik in afwachting van aanmonstering tijdelijk een onderkomen had gevonden. Hendrik was getrouwd, want uit de notariële akte blijkt dat hij drie maanden gage heeft vermaakte aan zijn vrouw Anna Haas. Over beiden hebben we geen verdere gegevens kunnen vinden.

⁶⁶ SA Amsterdam, arch. 5075, inv. nr. 7043, akte 3 d.d. 1 januari 1740.

⁶⁷ NA, toegang 1.04.02, inv. nr. 5817, fol. 164.

⁶⁸ NA, toegang 1.04.02, inv. nr. 5953, fol. 83.

⁶⁹ SA Amsterdam, arch. 5075, inv. nr. 8850, akte 1012.

⁷⁰ SA Amsterdam, arch. 5075, inv. nr. 7572B, akte 150.

3.16 Thomas Huijdekoper, jongmatroos, van Ferwerd (Fr)

Thomas Huijdekoper wordt geboren in Ferwerd, Friesland, als zoon van Folkert Symons Huidekoper en Hester Viglius. Zijn eerste - en laatste - reis met de VOC maakt hij als op 18-jarige leeftijd.

Thomas' ouders gaan in 1715 in Amsterdam in ondertrouw. Vader Volkert (zoals zijn naam in Amsterdam wordt geschreven) is afkomstig uit Harlingen, maar woont op dat moment in Amsterdam op de Nieuwendijk. Moeder Hester is geboren in Marrum in Friesland. Zij stamt uit een oud Fries geslacht dat diverse predikanten heeft voortgebracht. Ook haar vader is predikant. Na hun huwelijk gaan Volkert en Hester aanvankelijk in Friesland wonen. Hun eerste kind wordt gedoopt in Lemmer. Daarna volgen vijf kinderen in Ferwerd, onder wie ook Thomas. Thomas wordt geboren in 1721. Als Thomas vijf is, in november 1727, verhuist het gezin naar Amsterdam. Daar wordt nog een zusje Teetske geboren.

Het gezin woont op de Nieuwendijk. Vader Volkert verdient de kost als 'lakenwinkelier'. Ook doet hij zaken met VOC-opvarenden, zoals blijkt uit een verklaring uit 1739.⁷¹ Volgens deze verklaring levert vader Volkert in november 1737 de uitrusting van VOC-opvarende Michiel Kieselbach, die dan op het punt staat om als soldaat naar Batavia te vertrekken. Hij stelt zich borg voor het kostgeld dat deze Kieselbach aan de logementhouder schuldig is. Twee jaar later is dit kostgeld kennelijk nog niet aan de kostbaas terugbetaald.

De zaken gaan echter niet goed, en ook de gezondheid van Volkert laat te wensen over. In april 1739 - Thomas is dan 18 jaar - slaat het noodlot toe. Vader Volkert wordt 'innocent' verklaard, heeft schulden, en de Schepenen van Amsterdam wijzen een curator aan om zijn schulden te voldoen en zo nodig ook de belangen van de onmondige kinderen te behartigen.⁷² Omstreeks november van datzelfde jaar monstert Thomas als jongmatroos aan bij de VOC voor een reis naar Batavia. Een week voor zijn negentiende verjaardag vertrekt hij naar Texel, om vandaar met de *Rooswijk* richting Batavia te varen. Hij komt niet verder dan de Goodwin Sands.

Vader Volkert overlijdt tien jaar later in het Leprosenhuis. Zus Teetske, of Thesche zoals zij in het huwelijksregister wordt genoemd, trouwt een jaar later op 21-jarige leeftijd. Zij gaat dan met haar man naar de notaris om te verklaren dat zij de enige erfgenaam is van haar vader.⁷³ Haar enige broer is in 1740 bij de ramp met het schip *Rooswijk* omgekomen, en zij heeft dus recht op de opbrengst van de verkoop van een obligatie van 1000 gulden, die zij van haar vader heeft geërfd.

3.17 Jan Rauw, matroos, van Lubeck

Jan Rauw (ook geschreven als Rouw) is afkomstig uit Lubeck. Hij vertrekt op 10 maart 1737 als matroos met het schip *Oostrust* voor de kamer Amsterdam naar Batavia.⁷⁴ Op 24 oktober van dat jaar arriveert hij met dit schip op de rede van Batavia. Na aankomst stapt hij meteen over op de *Hillegonda*. Hij blijft ruim een jaar in Batavia. Op 12 november 1738 vertrekt hij met dit schip voor de kamer Hoorn terug naar patria, waar hij op 18 juni 1739 aankomt op de rede van Texel. Zijn maandgage op deze reis bedraagt 9 gulden. Voor deze reis leent hij 150

⁷¹ SA Amsterdam, toegang 5075, inv. nr. 10031, akte 118 d.d. 12 november 1739.

⁷² Delpher, Leidse Courant d.d. 8, 17 en 24 juni 1739 en Amsterdamse courant 11 juli 1739.

⁷³ SA Amsterdam, toegang 5075, inv. nr. 12326, akte 246 d.d. 9 oktober 1750.

⁷⁴ NA, toegang 1.04.02, inv. nr. 6037, fol. 131.

gulden voor zijn uitrusting. Ook vermaakt hij 3 maanden gage aan zijn moeder, Maria Elisabeth. Zijn schuld wordt in de loop van zijn twee jaar durende reis uitbetaald aan Marritje Donker. Deze Marritje Donker neemt op 22 september 1738 als 'sijn gemachtigde' ook 27 gulden (drie maanden gage) 'op de maandceel' in ontvangst.

Tijdens de thuisreis op de *Hillegonda* wordt Jan Rauw tot universeel erfgenaam benoemd door ene Jan Adriaans van Petersburg, die op 10 januari op de *Hillegonda* op de thuisreis overlijdt. Deze Jan Adriaans zou voor zijn overlijden een testament hebben opgemaakt. Overigens vermeldt het scheepssoldijboek van de *Gaasperdam*, het schip waarmee Jan Ariaan (= Adriaans) in 1737 is vertrokken, dat Jan is overleden 'zonder testament te maken'.⁷⁵ Kennelijk ontstaat over de rechtsgeldigheid van dit testament onduidelijkheid, want op 2 en 7 oktober 1739 komen vier verschillende getuigen bij notaris Cornelis van Loon verklaren dat zij het testament zelf hebben gezien, dat zij deze Jan Adriaanse goed hebben gekend, dat zijn ouders zijn overleden en dat zij zeker weten dat hij inderdaad een 'ongetrouwde jongeman' was.⁷⁶ Bij het opmaken van deze akten is Jan Rauw zelf ook aanwezig. Hij woont/verblijft op dat moment in de Ridderstraat 'in 't wapen van Saxon'.

In het najaar van 1739, vijf maanden na thuiskomst, monstert Jan Rauw opnieuw aan, ook dit keer als matroos, nu op de *Rooswijk*. In deze vijf maanden verblijft hij bij slaapbaas Jan Eeneman. Voordat hij met de *Rooswijk* vertrekt, tekent hij bij notaris Cornelis van Loon een verklaring dat hij voor ruim 68 gulden bij deze Jan Eeneman in het krijt staat vanwege geleverde kost, drank, huisvesting en zogenaamde 'verschoten penningen' voor zijn nodige uitrusting.⁷⁷

3.18 Matthijs Castermans, corporaal, van Maastricht

Matthijs Castermans is afkomstig uit Maastricht. Daar wordt hij in 1706 geboren als zoon van Hubertus Castermans en Anna Geurts. Hij wordt op 3 februari van dat jaar als Matthias gedoopt in de Rooms-Katholieke St Martinuskerk aldaar.

Op enig moment vertrekt hij naar Amsterdam. Eind 1739 woont hij daar op de Fluwelenburgwal bij de Lommert (tegenwoordig Oudezijds Voorburgwal), in die tijd een voorname buurt, waarvan de naam is afgeleid van de kleding van de voorname families die er woonden. Kennelijk is Matthijs niet bepaald armlastig. Hij trouwt niet in Amsterdam. Ook in de Rooms-Katholieke huwelijksregisters van Maastricht is geen huwelijk van hem te vinden. Wel trouwt in 1754 te Amsterdam een Dina Timmers, afkomstig uit Deventer, die weduwe is van een Mathijs Castermans. Helaas geeft deze huwelijksinschrijving geen informatie over dit eerdere huwelijk van Dina en is dus niet na te gaan of het hier om dezelfde Matthijs Castermans gaat.

De fatale reis met het schip *Rooswijk* lijkt voor Castermans zijn eerste reis voor de VOC te zijn geweest. Hij komt dus niet in de scheepssoldijboeken voor. Castermans monstert aan als corporaal. Twee weken voor zijn vertrek sluit hij een lening af ter grootte van 70 ducats (ongeveer 220 gulden), die hij leent van de gebroeders Frederik en Gerard Stegman, kooplieden te Amsterdam.⁷⁸ Dit bedrag moet hij na aankomst in Batavia met 4% rente terugbetalen aan koopman Lodewijk Kemp in Batavia. Gezien het feit dat hij ducats meeneemt om in Batavia in te leveren, is hij kennelijk van plan om gebruik te maken van het koersverschil tussen de waarde van ducats in Nederland en in Oost-Indië.

⁷⁵ NA, toegang 1.04.02, inv. nr. 6041, fol. 169.

⁷⁶ SA Amsterdam, arch. 5075, inv. nr. 7041, akten 577 en 600 d.d. 2 resp. 7 oktober 1739.

⁷⁷ SA Amsterdam, arch. 5075, inv. nr. 7043, akte 7 d.d. 2 januari 1740.

⁷⁸ SA Amsterdam, arch. 5075, inv. nr. 10321, akte 1165.

3.19 Johan Frederik Walter, soldaat, van Hannover

Johan Frederik Walter is afkomstig uit Hannover. Hij monstert in 1739 aan als soldaat op de *Rooswijk*. Het zal zijn eerste - en ook zijn laatste - reis voor de VOC worden. Op Tweede Kerstdag tekent hij net als de meeste VOC-dienaren een transportbrief oftewel schuldbrief (schuldbekentenis aan toonder) ten bedrage van 150 gulden ten name van M. Meijer, geld dat hij nodig heeft om zijn uitrusting voor de reis aan te schaffen en mogelijk ook om zijn logieskosten te betalen.⁷⁹

We hebben over hem geen verdere informatie kunnen vinden.

4. Zilversmokkel door de bemanning van de *Rooswijk*

Het is bekend dat bemanningsleden van VOC-schepen op de heenreis vaak zilveren munten bij zich hadden. Omdat de VOC dit officieel verbood, was hier sprake van smokkelen. Deze zilversmokkel gebeurde door alle rangen, van hoog tot laag. De hogere rangen hadden meestal het meeste geld bij zich.

Ook op de *Rooswijk* zien we dit patroon. Uit de voorgaande persoonsbeschrijvingen blijkt dat veel bemanningsleden kort voor vertrek aanzienlijke hoeveelheden geld leenden. De volgende tabel geeft een samenvatting. Zie bijlage 2 voor een gedetailleerd overzicht.

Tabel 1. Geldleningen door bemanningsleden van de *Rooswijk*.

naam	rang	totaal geleend voor vertrek
Daniel Ronzieres	schipper	17.037 guldens
Jacobus du Toict	onderkoopman	
Barend Lont	opperstuurman	8.123 guldens
Michiel Sanders	onderstuurman	1.056 guldens en 17 stuivers
Laurens Hansen	derde waak	2.278 guldens
Antoni Wijland	derde waak	1.350 guldens
Gerrit Hendrik Huffelman	chirurgijn	1.300 guldens
Daniel Georg Groothuijsen	ondermeester	240 guldens
Pieter Mulder	tweede meester	1.560 guldens
Cornelis Mazier	schiemman	4.000 guldens
Pieter Beekman	kwartiermeester ?	
David Roet	bootsmansmaat	171 guldens
Pieter Calmer	matroos	68 guldens
Martinus van Geldrop	matroos	
Hendrik Haas	matroos	30 guldens
Thomas Huijdekoper	matroos	
Jan Rauw	matroos	68 guldens en 13 stuivers
Matthijs Castermans	corporaal	70 ducats
Johan Frederik Walter	soldaat	

⁷⁹ SA Amsterdam, Koopmansboeken, arch. 5060, inv. nr. 170.

De totale waarde van deze 31 geldleningen bedraagt 37.282 gulden, 10 stuivers en 70 ducatonen. De akten van deze geldleningen zijn alle obligaties, d.w.z. schuldbekentenissen, waarin de 'comparant' verklaart een som gelds schuldig te zijn aan de geldgever. In 24 gevallen belooft de geldlener het geleende bedrag over twee jaar of eerder bij zijn terugkomst in patria aan de geldgever te zullen terugbetalen, meestal met een rente van 4% per jaar. Dit betreft dus duidelijk persoonlijke leningen. In zeven gevallen moet de geldlener het geld afdragen aan een persoon in Batavia. In deze gevallen zou er sprake kunnen zijn van zgn. bestelgeld i.p.v. een persoonlijke lening. De formulering van deze akten en het feit dat rente werd berekend, geeft echter toch aanleiding om ook hier te spreken van een persoonlijke lening.

Wat deed men met dat geld? Zilver was in die tijd in Indië circa 25% meer waard dan in patria. Dat gaf mooie mogelijkheden voor het incasseren van koerswinst. Daarnaast kon men met het meegesmokkelde geld in Indië allerlei goederen kopen die bij thuiskomst in patria met flinke winst konden worden verkocht. Kortom, hier kon op diverse manieren geld worden verdiend.

De geldleningen werden - op één na - uitgedrukt in guldens, vaak 'Caroli guldens van 20 stuivers het stuk'. Deze gulden was in die tijd de gangbare geldsoort waarmee men rekende. In de praktijk namen de opvarenden in zo'n geval meestal zilveren munten mee, vooral ducatonen.⁸⁰ Uit de gevonden akten is niet op te maken of zij die ducatonen meteen van de geldgever meekregen of dat zij zelf het geleende bedrag voor vertrek elders gingen omwisselen in ducatonen. In één geval (Matthijs Castermans) was er wel expliciet sprake van een geleend bedrag in ducatonen.

Niet elke geldlening was overigens bedoeld om in de vorm van ducatonen mee te nemen naar Indië. Een geldlening kon ook betrekking hebben op een voor vertrek reeds aangegane schuld wegens geleverde diensten (bijv. door een kostbaas) en/of wegens geleverde goederen voor privéhandel in Indië. Het is bekend dat opvarenden soms ook op de heenreis een forse hoeveelheid handelswaar meenamen. Een enkele keer geeft de formulering van een akte daar een aanwijzing voor. Zo leende Daniel Georg Groothuijsen volgens een akte 240 gulden wegens 'tot zijn uitrustingh genoten ende ontvangen penningen'.⁸¹ Ook in de akte waarmee Cornelis Mazier 2700 gulden leende, is sprake van 'ter leen ontvangen en genoten, en tot zijn nodige uitrustinge wederom aangelegt en besteed'.⁸² Deze geldleningen hadden vermoedelijk betrekking op geleverde goederen. Ook bij een opvallend 'gebroken' bedrag, zoals de door Michiel Sanders geleende 276 guldens en 17 stuivers, is het aannemelijk dat het een schuld betrof voor geleverde goederen. Maar ook bij grotere bedragen was dat mogelijk aan de orde.

Op basis van de nu gevonden gegevens is niet vast te stellen welk deel van de geleende bedragen - in de vorm van zilveren munten - naar Indië werd gesmokkeld. Als we aannemen dat toch wel de helft van het totaal geleende bedrag bestemd was voor koerswinst of privéhandel in Indië, zou dat betekenen dat de bemanning ongeveer 6000 ducatonen (of andere zilveren munten) aan boord heeft meegesmokkeld.⁸³ Dit betreft overigens uitsluitend de bij een notaris geregistreerde, geleende bedragen. Daarnaast zullen opvarenden ook 'eigen' geld of geld van familieleden bij zich hebben gehad. Het archeologisch onderzoek kan hier hopelijk duidelijkheid over geven.

⁸⁰ Overigens blijken er bij de recente vondsten van de *Rooswijk* ook (veel?) andere muntsoorten te zijn, zoals pillar dollars en pieces of eight. Dit vraagt nader onderzoek.

⁸¹ SA Amsterdam, arch. 5075, inv. nr. 8145, akte 680.

⁸² SA Amsterdam, arch. 5075, inv. nr. 9535, akte 160.

⁸³ Op basis van de waarde van een ducaton gelijk aan 3,15 gulden.

5. Gegevens over de vloot van januari 1740

Het was gebruikelijk dat VOC-schepen in vlootverband vertrokken. In de zeventiende eeuw gebeurde dat driemaal per jaar, met de Kerstvloot, de Paasvloot en de september- of kermisvloot. Later vertrokken de schepen ook op andere tijdstippen.⁸⁴

De *Rooswijk* was in januari 1740 onderdeel van de Kerstvloot 1739, samen met de schepen *Berkenrode*, *Beukestijn*, *de Vis*, *Hogersmilde*, *Buvegnies* en *Enkhuizen*.

Het barre winterweer leidde echter tot grote problemen. Op 8 januari 1740 vertrokken de *Rooswijk*, de *Berkenrode*, de *Beukestijn* en de *Vis*. Zij kwamen in een zware oosterstorm terecht, waarbij de *Rooswijk* verging. Ook de *Berkenrode* liep in de storm averij op en moest zijn toevlucht zoeken in de haven van Plymouth.

Hierover berichtte de Oprechte Haarlemse Courant op 26 januari 1740:⁸⁵

niets gepasseert. De E. E. Bewindhebbers van de Oostindische Compagnie hebben tyding van de volgende Schepen, dewelke den 8 dezer zyn uytgezeyld: Het Schip **Rooswyk**, Schipper Daniel Rouffieres, is op Goodwind-Zant met Man en Muys gebleven; de *Vis* en *Beukensteyn* zyn, zo men vast geloofd, doorgezeyld, en het Schip *Berkenrooden* is met eenige schade in Plymouth binnen geloopt.

Begin januari waren intussen op de Rede van Texel door de storm en de zware ijsgang ook grote problemen ontstaan. De schepen *Buvegnies*, *Hogersmilde* en *Enkhuizen* sloegen van hun anker en raakten aan de grond of vast in het ijs. De Amsterdamse Courant meldde op 12 januari 1740 – niet wetend welke ramp zich op de Noordzee had afgespeeld –:⁸⁶

Amsterdam den 11 Januarij. Den 8, zyn uyt Tessel gezeylt de Oostindische comp. schepen *Berkenrode* schipper Pieter Schcef na Ceylon, **Rooswyk** Daniel Rouffieres, *Beukestyn* Jan de Boer, en de *Vis* Jan Sikkes na Batavia, alle voor deeze kamer. Den 9, is op de Laenbolle door het menigvuldig ys en harde wind aen de grond geraekt het Oostindisch schip *Beuvignis*, het galjoet van Pieter Albertsz. dat van Riga gekomen is, zynde het volk met de boot aen de wal gekomen; nog zit op de binnekant van de Haeks zee-waerds het Oostindisch schip *Hogersmilde*, alle deeze schepen zitten zeer gevaerlyk, kunnende niemant by haer aen beord komen; het O. I. Comp. schip *Enkhuysen* zit aen de Zuydwal by het Nieuw Diep. Den 10, is binnen gekomen het schip van Hessel Olfertsz. van Bordeaux, moctende na Bremen, en legt op

Het was duidelijk dat deze drie schepen niet konden uitvaren. In de Resoluties van de Bewindhebbers van de Kamer Amsterdam lezen we herhaaldelijk berichten dat de schepen nog steeds vastzitten in het ijs en dat vooral de *Hogersmilde* zwaar beschadigd is. Op 4

⁸⁴ Femme S. Gastra, *Geschiedenis van de VOC* (Zutphen 2012), blz. 116.

⁸⁵ Delpher, Oprechte Haarlemse Courant 26-1-1740

⁸⁶ Delpher, Amsterdamse Courant 12-1-1740

februari besluiten de Heren Bewindhebbers dat er vervangende schepen naar Batavia moeten worden gestuurd.⁸⁷ Ze besluiten dat de schepen *'t Wapen van Hoorn*, *Casteel van Woerden* en *Huis te Foreest* zo snel mogelijk in gereedheid moeten worden gebracht. Om verwarring te voorkomen (.....) besluiten ze deze schepen te hernoemen met de namen van de drie bij Texel vastzittende schepen. *'t Wapen van Hoorn* wordt omgedoopt in *Hogersmilde* (vice versa), *Casteel van Woerden* wordt *Buvegnies* (vice versa), en *Huis te Foreest* heet voortaan *Enkhuizen* (vice versa). We vinden voor de eerste twee schepen deze naamsomwisseling ook terug op de site VOC-schepen.⁸⁸ Voor de *Huis te Foreest/ Enkhuizen* is dit niet duidelijk. Op de site VOC-schepen wordt een dergelijke naamsomwisseling niet genoemd. Wellicht hebben de Bewindhebbers deze verwisseling teruggedraaid omdat de *Enkhuizen* op tijd kon worden opgelapt.

Overigens zijn de 'oude' schepen *Hogersmilde* en *Buvegnies* onder hun nieuwe naam op 29 juni 1740 alsnog vertrokken. Blijkbaar had men de schade weer kunnen herstellen.

Intussen deed zich de bijzondere situatie voor dat het scheepsvolk van de vastzittende schepen al wel was aangemonsterd, maar uiteindelijk vele maanden moest wachten op vertrek. Uit de scheepssoldijboeken blijkt dat hun gage toch echt pas vanaf de datum van het feitelijke vertrek van hun 'nieuwe', omgedoopte schepen werd uitgerekend en (later) betaald. Hoe moesten ze zich in tussentijd redden? We lezen in de Resoluties dat er al snel een verzoek van de matrozen en soldaten binnenkwam om ondersteuning met kostgeld. Na zorgvuldige consideratie kenden de Bewindhebbers een kostgeld toe van 6 stuivers per dag.⁸⁹

6. De herkomst van de naam Rooswijk

De naam Rooswijk is ontleend aan de naam van de hofstede Rooswijk, gelegen in Velsen-Noord.⁹⁰

Heyndrick Engelse was in het begin van de zeventiende eeuw de eerste eigenaar van deze hofstede, die daarna door vererving of verkoop vele malen in andere handen is overgegaan. In 1728 verkocht Pieter Pels, burgemeester van Amsterdam, en ook eigenaar van het aangrenzende Westerwijk, de hofstede Rooswijk in 1735 aan mr. Reynier Bouwens, koopman en lid van de firma Joan Bouwens & Soonen (in geschut en Zweeds ijzer) en bewindhebber van de Verenigde Oost-Indische Compagnie. Bouwens (1697-1756) bezat te Amsterdam een huis aan de Keizersgracht.

Bouwens was niet tevreden met het huis Rooswijk en liet in 1737 ten zuidoosten van het bestaande huis een nieuw herenhuis laat bouwen. Na het overlijden van Bouwens kwam Rooswijk in bezit van zijn zoon, mr. Daniël Jan Bouwens, Heer van Kattenbroek en de Uiterdijk van Mastwijk (1723-1781).

Het feit dat Reynier Bouwens, bewindhebber van de VOC Kamer Amsterdam, vanaf 1728 eigenaar was van de buitenplaats Rooswijk, maakt het zeer aannemelijk dat hier de bron is te vinden van de naam van het VOC-schip. Bewindhebbers mochten bij toerbeurt een naam voor een nieuw schip voorstellen. VOC-schepen kregen daarbij vaak de naam van een buitenplaats. En zo zal Bouwens in 1737 hebben voorgesteld om dit nieuwe schip de *Rooswijk* te noemen, naar zijn prachtige luthof in de duinen.

⁸⁷ NA, toegang 1.04.02, inv. nr. 258, scan 98.

⁸⁸ <https://www.vocsite.nl/index.html>.

⁸⁹ NA, toegang 1.04.02, inv. nr. 258, scan 91 en 108/109.

⁹⁰ *De voormalige buitenplaatsen Rooswijk en Westerwijk*; Historisch Genootschap Midden-Kennemerland (HG MK) Ledenbulletin 8, 1981

Het is logisch dat we de naam Bouwens ook tegenkomen in de Resoluties van de Heren Bewindhebbers in 1739/1740, onder meer bij de verslagen van de vergaderingen waarbij het lot van de *Rooswijk* werd besproken. Gezien de relatie met zijn buitenplaats Rooswijk, moet het droevige lot van de *Rooswijk* voor hem extra pijnlijk zijn geweest. Ook een nieuw schip met de naam *Rooswijk*, dat in 1746 voor het eerst naar Indië voer, was maar een heel kort leven beschoren: het raakte in november 1747 op zijn eerste reis vermist.

Ook met de buitenplaats Rooswijk liep het uiteindelijk slecht af. In 1918 werden de terreinen van de buitenplaats aangekocht voor de aanleg en uitbreiding van de Hoogovens. Vanaf 1939 deed het hoofdgebouw nog dienst als kantoor voor de Hoogovens. Tijdens de Tweede Wereldoorlog is het huis door brand verwoest.

7. Mogelijkheden voor verder onderzoek

Dit verslag geeft de uitkomsten weer per eind april 2018. Wij zien de volgende punten voor verder onderzoek.

1. Afronding van het archiefonderzoek naar ‘nieuwe’ namen.
In het Stadsarchief Amsterdam is één inventarisnummer momenteel niet beschikbaar door het scanproces. Dat kan hopelijk binnenkort worden bekeken.
Bij het Stadsarchief Delft komen - op onbekende termijn - de gescande akten van het ONA beschikbaar. Die gaan we dan raadplegen.
Ook in akten na 1740 kunnen nog nieuwe namen opduiken in die gevallen waarin nabestaanden - bijvoorbeeld in verband met een erfeniskwestie - bij een notaris een bewijs van overlijden moesten overleggen. Zoiets kan zich vele jaren na 1740 nog voordoen. Vanwege het ontbreken van indexering is gericht onderzoek hiernaar ondoenlijk. Hiervoor moeten we wachten op de resultaten van het project Alle Amsterdamse Akten.
Tenslotte is het denkbaar dat opvarenden in plaatsen rond Amsterdam naar een notaris gingen. Dit vraagt nader onderzoek.
2. Verder onderzoek is mogelijk naar de achtergronden van de geldgevers van de 29 geldleningen en van de zeven beoogde ontvangers in Batavia.
3. We hebben tijdens het onderzoek van de *Rooswijk* ook veel informatie verzameld over geldleningen door opvarenden van de andere schepen van de kerstvloot 1739. Verder onderzoek van deze gegevens is interessant om de bevindingen over de *Rooswijk* te vergelijken en in een breder kader te plaatsen.

Hilversum, 1 mei 2018

Els Vermij en Willem-Jan van Grondelle

Contact:

els@vermij.net

wjvangrondelle@planet.nl

Bijlagen:

1. Toelichting op de onderzoeksopzet
2. Overzicht van geldleningen door de bemanning van de *Rooswijk*

Bijlage 1. Toelichting op de onderzoeksopzet

Bij ons onderzoek hebben wij ons primair gericht op de Oud-Notariële Archieven (ONA). Omdat de *Rooswijk* deze reis voor de Kamer Amsterdam maakte, lag het voor de hand om eerst onderzoek te doen in het ONA van Amsterdam. Ook Rotterdam was interessant omdat we daar een akte over Barend Lont hadden gevonden. Het was niet uitgesloten dat ook andere uit Rotterdam afkomstige bemanningsleden bij een Rotterdamse notaris een akte lieten passeren. Daarnaast was het ook voorstelbaar dat er bemanningsleden in andere plaatsen - andere steden met een Kamer van de VOC (Middelburg, Delft, Hoorn en Enkhuizen) of elders - een notariële akte lieten passeren. Omdat opvarenden voor de *Rooswijk* in Amsterdam moesten aanmonsteren, lag voor hen een bezoek aan een Amsterdamse notaris uiteraard meer voor de hand, maar het feit dat Barend Lont in een destijds veel kleinere stad als Rotterdam bij de notaris langs ging, geeft aan dat het wel voorkwam.

Er waren in die tijd (zeer) veel notarissen tegelijkertijd werkzaam. De ontsluiting (indexering, digitalisering) van de diverse oud-notariële archieven verschilt sterk per archief. We hebben daarom eerst voor Amsterdam en voor Rotterdam bekeken of zo'n onderzoek van alle notariële minuut-akten van de maanden oktober t/m december 1739 en de eerste week van 1740 mogelijk en uitvoerbaar zou zijn.

We veronderstelden dat onderzoek van deze periode het meeste resultaat zou opleveren. Het is immers te verwachten dat een opvarende zijn bezoek aan een notaris kort voor vertrek zou plannen. Dat geldt zeker bij geldleningen, omdat men er geen enkel belang bij had om het geleende geld lang van tevoren in huis (of op zijn logeeraadres) te hebben. Bovendien moest men meestal vanaf het moment van lening rente gaan betalen. Dat pleit ook voor een moment van lening kort voor vertrek.

Uit ons onderzoek blijkt dat de data van de akten inderdaad vrijwel altijd laat binnen deze onderzochte periode vallen.

Onderzoek in het Oud-Notarieel Archief Amsterdam

De inventaris van het Amsterdamse Oud-Notarieel Archief (ONA) staat op de website van het Stadsarchief Amsterdam onder toegangsnummer 5075. Zie:

<https://archieff.amsterdam/inventarissen/inventaris/5075.nl.html>.

Lang geleden heeft archivaris S. Hart een index gemaakt op oud-notariële akten. Deze collectie Hart (in de vorm van kaartenbakken op namen en onderwerpen) is op het Stadsarchief in te zien. Deze index beslaat slechts een beperkt deel van de oud-notariële akten. Raadpleging van deze collectie leverde drie akten op in relatie tot de *Rooswijk*, namelijk van de schipper **Daniël Ronzieres**, van de opperstuurman **Barend Lont** en van de schieman **Cornelis Mazier**, twee al bekende namen en één nieuwe.

Momenteel worden bij het Stadsarchief Amsterdam met het project Alle Amsterdamse Akten alle oud-notariële akten gedigitaliseerd. Dat gaat per inventarisnummer. Een inventarisnummer bevat de akten van een bepaalde periode, meestal een kalenderjaar, soms enkele maanden of meerdere jaren. Op de website is te zien welke akten van welke inventarisnummers al gescand zijn. Deze scans zijn via de website te bekijken en te downloaden.

We hebben een lijst gemaakt van alle 51 notarissen die eind 1739/begin 1740 actief waren. Een deel van de inventarisnummers is al als scan online beschikbaar. Onderzoek van de beschikbare scans van de maanden oktober, november en december 1739 leverde nog vijf nieuwe bemanningsleden op, t.w. **Jacobus du Toict** (onderkoopman), **Laurens Hansen**

(derde waak), **Matthijs Castermans** (corporaal), **Martinus van Geldrop** (matroos) en **Gerrit Hendrik Huffelman** (oppermeester).

Veel akten zijn echter nog niet gescand. Die kan men op de studiezaal van het Stadsarchief komen bekijken. Concreet betekent dat het doorlezen van alle niet-gescande boeken met minuutakten van 1739/1740. We hebben inmiddels de meeste niet-gescande inventarisnummers onderzocht voor de laatste drie maanden van 1739 en de eerste week van 1740. Er resteren nu nog vijf inventarisnummers om te onderzoeken. Deze inventarisnummers zijn momenteel niet te raadplegen omdat ze gescand worden.

Onderzoek van de niet-gescande minuutboeken leverde tot nu toe nog zes nieuwe namen van bemanningsleden op, t.w. **Michiel Sanders** (onderstuurman), **Anthoni Wijland** (derde waak), **David Roet** (bootsmansmaat), **Daniël Georg Groothuijsen** (ondermeester), **Pieter Mulder** (tweede meester) en **Hendrik Haas** (matroos). Ook vonden we zo nog diverse schuldverklaringen en een testament van Daniël Ronzieres.

Daarnaast bleek men op het Stadsarchief Amsterdam in het kader van het project Alle Amsterdamse Akten ook de naam van een bemanningslid van de *Rooswijk* te hebben gevonden, t.w. **Thomas Huijdekoper** (matroos). Ook vonden we in de zgn. calisregisters van Amsterdam **Pieter Beekman** (functie niet genoemd, vermoedelijk kwartiermeester of bootman). Tenslotte vonden we nog de naam van **Johan Frederik Walter** (soldaat) in een transportbrief in het Archief Koopmansboeken en de namen van **Pieter Calmer** (matroos) en **Jan Rauw** (matroos) in het ONA Amsterdam.

Onderzoek in het Oud-Notarieel Archief Rotterdam

Het Rotterdamse Oud-Notariële Archief (ONA) is in het Stadsarchief te Rotterdam in zijn geheel te raadplegen op microfiche. Op de website van het Stadsarchief is onder de toegang 18.01 een lijst te vinden van alle notarissen genoemd in het ONA van Rotterdam. Zie: https://www.archieven.nl/nl/zoeken/0/toegang/184?mivast=0&mizig=210&miadt=184&micode=18&milang=nl&mizk_alle=notarissen&miview=inv2#inv3t1

We hebben op basis daarvan een lijst gemaakt van de 25 notarissen die in 1739 werkzaam waren. Onderzoek van de microfiches van november/december 1739 van deze 25 notarissen leverde twee nieuwe akten op met schuldverklaringen door Barend Lont, maar geen nieuwe namen van bemanningsleden van de *Rooswijk*.

De volgende stap was onderzoek in de oud-notariële archieven van de overige VOC-steden.

Oud-Notarieel Archief Middelburg

De voor ons onderzoek relevante periode van het ONA Middelburg zijn bij het bombardement in de Tweede Wereldoorlog verloren gegaan. Hier waren er helaas geen mogelijkheden.

Oud-Notarieel Archief Delft

Het Stadsarchief Delft is onlangs verhuisd naar een nieuw gebouw. Het ONA stond geheel op microfiches, maar bij de overgang naar de nieuwe locatie zijn die afgeschaft. Het was de bedoeling dat op dat moment alle akten gescand online te zien zouden zijn op www.collectie-delft.nl, maar deze operatie is helaas vertraagd. De scans zijn nog niet online beschikbaar en de originele minuutakten zijn nog bij het scanbedrijf; ze zijn dus momenteel niet in te zien. Daarnaast loopt een indexeringsproject met vrijwilligers <http://www.digitalearenadelft.nl/>. Het notariële archief uit de achttiende eeuw is nog niet geïndexeerd. Dit project levert dus (nog) geen informatie op over de *Rooswijk*.

Oud-Notarieel Archief Hoorn

Het ONA van Hoorn berust in het Westfries Archief. In 1739 waren twaalf notarissen actief in Hoorn. Het ONA van Hoorn is niet nader ontsloten; de akten staan op microfiche. We hebben

alle relevante protocollen van 1739 (en begin 1740) doorgenomen, maar dat heeft geen nieuwe namen van bemanningsleden van de *Rooswijk* opgeleverd.

Oud-Notarieel Archief Enkhuizen

Het ONA van Enkhuizen berust in het Westfries Archief. In het Noord-Hollands Archief in Haarlem is echter (ook) de index op het vrijwel complete ONA van Enkhuizen in te zien. Dit is een kaartsysteem met ingangen op personen en zaken (w.o. scheepsnamen). De akten zelf zijn in Haarlem te raadplegen op film, en bij het Westfries Archief in Hoorn (met betere kwaliteit) op microfiche. Raadpleging van de index heeft geen nieuwe namen van bemanningsleden van de *Rooswijk* opgeleverd.

‘Bijvangst’

Bij het doornemen van de akten hebben wij ook de gegevens genoteerd van alle andere VOC-opvarenden die we tegenkwamen. Dit leverde vooral veel namen en gegevens op van de opvarenden van de andere schepen van de kerstvloot van 1739. Wij gaan dit gegevensbestand in de volgende fase verder analyseren.

EV/WJvG

Bijlage 2. Overzicht van geldleningen door de bemanning van de *Rooswijk*

Overzicht geldleningen bemanning Rooswijk									
geldlener	rang	datum	bedrag	geldgever	periode	rente	terug aan	bijzonderheden	
Daniel Ronziers	schipper	4-12-1739	1300 Car gld (a 20st)	Jacob Willink Meures	2 jaar	4% p.v.a. heden	geldgever		
		7-12-1739	1300 gld	Hendrik van Idsert	2 jaar	4% p.v.a. heden	geldgever		
		7-12-1739	1950 Car gld	Pieter Kops Geerlings	24 mnd	4% p.v.a. heden	geldgever		
		10-12-1739	1742 Car gld	Philips van der Ghiesse	2 jaar	4% p.v.a. heden	geldgever		
		12-12-1739	1200 Car gld	Wijfand Blaupot & Comp	in Batavia	4% p.v.a. heden	Jan Harres	vrijman	
		21-12-1739	768 Car gld	Gulielmus Roëll	in Batavia	4% p.v.a. heden	Nicolaas Jongasma Batavia	clercq ter Secr. van Schepenen Btv	
		30-12-1739	1300 gld	Louis Michel	20 mnd	4% v.a. 20 mnd	geldgever		
Jacobus du Toit	onderkoopman	1-1-1740	7477 Car. Gld (a 20st)	Jan van Oosterwijk	24 mnd	4% p.v.a. heden	geldgever	veel geërfd geld mee (?)	
Barend Lont	opperstuurman	10-12-1739	950 Car gld (a 20st)	Dirck Prest	18 mnd	4% v.a. 18 mnd	geldgever		
		11-12-1739	600 gld (a 40 gr)	Francis van der Straten	in patria	4% vaart in Azië	geldgever	bodemerij, contract 26 % eens	
		14-12-1739	2563 Car gld	Cornelis Groen, Cornelis van Tessel	in Batavia	4% p.v.a. heden	Jan Schreuder, Pieter Donker	koopman en negotie boekhouder resp. cornet vd burgercavallerie	
		21-12-1739	1500 gld	Anthony Buurt	in patria	4% vaart in Azië	geldgever	bodemerij, contract 26 % eens	
		21-12-1739	400 Car gld (a 40gr)	Anthony Buurt	6 mnd	4% p.v.a. heden	geldgever	vrouw ook borg + J v Grondelle	
		1-1-1740	1680 Car. Gld (a 20st)	Jan van Oosterwijk	24 mnd	4% p.v.a. heden	geldgever		
Michiel Sanders	onderstuurman	2-1-1740	430 Car gld (a 20st)	Joost van Dijk, Jan Grondel	24 mnd	4% p.v.a. heden	geldgevers		
		15-12-1739	780 Car gld	Prop en Franse	2 jr	4% p.v.a. heden	geldgever		
		15-12-1739	276 gld + 17 st	Prop en Franse	2 jr	4% p.v.a. heden	geldgever		
Laurens Hansen	derde waak	29-12-1739	195 gld (a 20st)	Pieter Joan Bangeman	in Batavia	4% p.v.a. heden	Barend Dingemans Boom	lid College Schepenen Batavia	
		23-12-1739	1330 Car gld	Jan van Oosterwijk	24 mnd	4% p.v.a. heden	geldgever		
Anthony Wijland	derde waak	1-1-1740	753 gld	Lobregetta Schut	in Batavia	onbekend	Michiel Sanders in Batavia	obligatie niet gevonden	
Gerrit H. Huffelmar	chirurgijn	31-12-1739	1350 Car gld (a 20st)	Jan Oortman	24 mnd	4% p.v.a. heden	geldgever		
Daniel G. Groothuysen	ondermeester	19-12-1739	1300 gld	Jacob Willink Meures	2 jr	4% p.v.a. heden	geldgever		
Pieter Mulder	tweede meester	31-12-1739	240 gld	Herman Berens en zoon	in Batavia	4% p.v.a. heden	Barend Dingemans Boom Btv		
Cornelis Mazier	schieman	2-1-1740	1560 Car gld (a 20st)	Dirk Steenhoff	24 mnd	4% p.v.a. heden	geldgever		
		8-12-1739	1300 Car gld (a 20st)	Jacob Willink Meures	2 jr	4% p.v.a. heden	geldgever	prolongatie mogelijk	
		5-12-1739	2700 gld	Matthijs Weijfaker	18 mnd	1/2 % pm v.a. 18 mnd	geldgever		
Pieter Beekman	kwartiermeester		geen obligaties						
David Roet	bootsmansmaat	31-12-1739	171 gld	Jacob Dirks	in patria	4% p.v.a. heden	geldgever		
Pieter Calmer	matroos	1-1-1740	68 gld.	Jan Benning slaapbaas	2 jr	geen	geldgever		
Martinus van Geldrop	matroos		geen obligaties						
Hendrik Haas	matroos	29-12-1739	30 Car gld (a 20st)	Mijndert Cornelisz	in patria	geen	geldgever	uit zijn maandbrief 3 mnd	
Thomas Huijdekoper	matroos		geen obligaties						
Jan Rauw	matroos	2-1-1740	68 gld. 43 st.	Jan Eeneman slaapbaas	2 jr	geen	geldgever		
Matthijs Castermans	corporaal	23-12-1739	70 ducaton (a 63st)	F. en G. Stegman	in Batavia	4% p.v.a. heden	Lodewijk Kemp	vrijkoopman	
Johan Frederik Walter	soldaat		geen obligaties						